

10.7.2019
EOAK 1683/2019

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

OMAKOTI OIVA
Tarkastuspöytäkirja

ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUSKÄYNTI

Aika: 21.3.2019 klo 14.10 – 16.00

Paikka: Mehiläinen Oy, Omakoti Oiva (Louhelantie 10 A, Vantaa)

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen
notaari Sanna-Kaisa Frantti

Mehiläinen Oy:stä:
erikoissairaanhoidaja ---

1 TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastuksen aluksi selvitettiin uusien erityistehtävien vaikutuksia lailisuusvalvojan tarkastustoimintaan.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämälään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja

kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g §).

YK:n vammaissopimuksen (CRPD) ratifioinnin myötä eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2019 on ”oikeus yksityisyyteen”. Tämän vuoksi tarkastuksilla kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, millä tavalla palvelun tuottaja aktiivisesti toiminnassaan ottaa yksityisyyden asettamat vaatimukset huomioon ja tarvittaessa pyrkii annettujen suositusten myötä muuttamaan niitä yksityisyyden toteutumisen paremmin huomioivaksi.

2 SAATU SELVITYS JA ASIAKIRJA-AINEISTO

Ennen tarkastuskäyntiä Valviralta pyydettiin yksikköä koskevat lupa-asiakirjat.

Tarkastuskäynnillä ja/tai sen jälkeen pyydettiin toimittamaan seuraavat asiakirjat oikeusasiamiehen kansliaan:

- omavalvontasuunnitelma
- asiakaslista, josta ilmenee nimi, sijoittajakunta ja asiakassuhteen alkamisaika
- henkilöstöluettelo
- työvuorolistat (nykyinen ja kaksi edellistä)
- yksikön kirjalliset säännöt tms. tai ohjeet (esim. IMO-ohje)
- Haipro-raportit viimeiseltä kolmelta kuukaudelta
- kolmen asukkaan hoito- ja palvelusuunnitelma sekä päivittäiskirjaukset kuukauden ajalta
- selvitys, onko Vantaan kaupunki tai muu valvova viranomainen tehnyt valvontakäyntejä yksikköön
- asiakastyytyväisyyskyselyn raportit

Tarkastuksen jälkeen Mehiläinen kieltäytyi toimittamasta kaikkia pyydettyjä asiakirjoja (asiakaskirjauksia) oikeusasiamiehen kansliaan. Oikeusasiamies pyysi asiakirjoja uudelleen ja kiinnitti samalla Mehiläisen huomiota siihen, että Suomen perustuslain 111 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot. Oikeusasiamiehen uuden pyynnön johdosta Mehiläinen toimitti

pyydyt asiakirjat. Mehiläinen pahoitteli sitä, ettei oikeusasiamies saanut kaikkia asiakirjoja ensimmäisellä pyynnöllä. Mehiläisen mukaan tämä johtui tiedon puutteesta ja väärinkäsityksestä.

Tarkastuksella keskusteltiin henkilökunnan kanssa yksikön toiminnasta, tiloista, asukkaista ja henkilökunnasta. Keskustelussa selvitettiin muun muassa asukkaiden itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden edistämiseen ja rajoittamiseen liittyviä seikkoja, lasten päivähoitoa ja koulunkäyntiä, lasten terveydenhoitoa ja kuntoutusta jakson aikana, yhteistyötä sijoittajakunnan sekä lasten huoltajien kanssa, lasten osallistumismahdollisuuksia, rahan käyttöä sekä vierailukäytäntöjä, henkilökunnan kouluttautumismahdollisuuksia ja kokemuksia yksikön toiminnasta.

Vantaan kaupunki oli tehnyt valvontakäynnin 23.3.2018 Omakoti Oi-vaan. Käynnistä on laadittu erillinen valvontakäyntikertomus, jonka oikeusasiamies sai tiedoksi 21.3.2019 tehdyn tarkastuksen jälkeen.

Tarkastuksen jälkeen havainnot esiteltiin oikeusasiamiehelle, jonka kannanotot käyvät ilmi jäljempänä. Toimintayksikön johtajalla oli mahdollisuus kommentoida tarkastuspöytäkirjan luonnosta.

3 HAVAINNOT JA KANNANOTOT

3.1 Kuvaus tarkastettavasta kohteesta ja asiakkaista

Mehiläisen hoivapalveluiden kymmenpaikkainen Omakoti Oiva tarjoaa vaativaa tehostettua ympärivuorokautista palveluasumista vaikeasti vammaisille aikuisille. Tarkastushetkellä yksikkö oli täynnä. Oiva palvelee lähtökohtaisesti pääkaupunkiseudulla ja sen lähikunnissa asuvia vaikeasti vammaisia aikuisia, joiden toimintakyky sekä tuen ja avustamisen tarve voi vaihdella merkittävästi. Asukkaat voivat tarvita 1-2 työntekijän tukea tai avustusta lähes kaikissa päivittäisissä toiminnoissa tai niihin siirtymisissä. Jokaisella asukkaalla on nimetty omahoitaja. Tarkastushetkellä nuorin asukas oli syntynyt vuonna 1972 ja vanhin 1952.

Asuminen Omakoti Oivassa voi olla asukkaan tilanteen ja toiveiden mukaan joko pitkäaikaista tai lyhytaikaista. Asukkaita tulee eri kunnista maksusitoumuksella sekä palvelusetelillä. Sijoittajakuntia olivat Helsinki, Porvoo, Kotka, Vantaa, Hyvinkää ja Espoo. Asukkaat tekevät vuokrasopimuksen Mehiläisen kanssa. Asukas maksaa itse vuokran ja ateriat. Kunta maksaa palveluasumiseen kuuluvan hoivapalvelun ja muut erityispalvelut. Lisäksi kunnat ovat myöntäneet lähes kaikille asukkaille vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua kodin ulkopuoliseen toimintaan.

Omakoti Oiva soveltuu paitsi vaikeasti vammaisille myös neurologisia sairauksia sairastaville aikuisille. Esimerkiksi tällä hetkellä kahdella

asukkaalla oli etenevä aivojen rappeumasairaus ja yhdellä asukkaalla oli ALS. Yksi asukas oli Terho-kodin hoidon alla, mutta hän haluaa asua vielä Oivassa. Vain yksi asukas kävelee, muut liikkuvat pyörätuolilla. Oivassa ei asu kehitysvammaisia henkilöitä. Lähtökohtaisesti asuminen on pitkäaikaista ja usein yksikkö on viimeinen paikka ennen sairaalahoitoa tai mahdollista saattohoitopaikkaa.

Palveluasumisyksikön toiminta on alkanut nyky muodossa 10-paikkaisena Mehiläisen toimintana 1.1.2012 alkaen. Tilapäishoitokoti sijaitsee vanhassa toimistokiinteistössä, jossa on myös yksi Mehiläisen lasten tilapäishoitoyksikkö (7 asiakaspaikkaa) ja kolme mielenterveyskuntoutujien (kahdessa myös päihdekuntoutujia) tehostetun palveluasumisen yksikköä (26, 22 ja 13 asiakaspaikkaa). Oiva sijaitsee hyvien kulkuyhteyksien varrella ja palvelujen läheisyydessä Vantaalla kehäradan varrella, Louhelan juna-aseman vieressä.

3.2 Yksikön toiminta

Omakoti Oivassa palveluasumiselle asetetaan tavoitteet yhdessä asukkaan sekä hänen muun verkostonsa kanssa. Asukkaan läheisten ja kotikunnan edustajien kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Henkilökunnan mukaan yhteistyö kuntien kanssa toimii pääsääntöisesti hyvin. Tavoitteena on saada asukas mukaan prosessiin, jossa käsitellään hänen asioitaan.

Työote Omakoti Oivassa on kuntouttava. Toiminnan tavoitteena on asiakaslähtöisyys ja turvallisen ilmapiirin luominen. Jokaiselle asukkaalle laaditaan yksilöllinen kuntouttava hoitosuunnitelma. Yhteisiä tavoitteita työskentelylle Omakoti Oivassa ovat mm. asukkaiden omatoimisen ja itsenäisen elämänhallinnan säilyttäminen sekä edistäminen. Asukkaita tuetaan ja rohkaistaan omatoimisuuteen ja olemassa olevan toimintakyvyn säilyttämiseen. Asukkaita tuetaan itsenäisessä päätöksenteossa kuntouttavaa työtettä käyttäen. Tavoitteena on turvata asukkaille mahdollisimman korkea elämänlaatu, arvostava ja kunnioitava tuki arjen haasteissa sekä turvallinen, viihtyisä sekä virikkeellinen asuinympäristö.

Asukkailla voi olla käytössä monia erilaisia apuvälineitä, jotka ovat kotikuntien apuvälinelainaamoiden omistuksessa. Yksiköllä on oma pesulavetti ja Motomed-polkulaite kuntoutusta varten.

Kerran viikossa käytössä on saman kiinteistön alakerrassa sijaitseva saunaosasto. Talossa oli myös kuntosali ja askarteluhuone, jotka olivat kuitenkin tarkastushetkellä remontissa. Ruoka tulee Mehiläisen omasta keittiöstä. Oivassa oli myös yhteinen keittiötila ruoan lämmitystä ja valmistusta varten. Keittiön vieressä asukkaita varten oli myös jääkaappi, johon asukkaat halutessaan voivat ostaa omia ruokiaan.

Tarkastushetkellä yksi asukas käy päivätoiminnassa muualla (kolmena päivänä viikossa, kolme tuntia kerrallaan). Omakoti Oivassa pyritään järjestämään ohjelmaa myös palveluasumisyksikön toimesta, kuten

bingoa, lehtien lukuryhmiä, musiikki- ja askarteluryhmiä sekä elokuvailtoja. Esimerkiksi Kelan kuntoutusta ja fysioterapiaa järjestetään paikan päällä yksikössä tai sitten asiakas käy oman voinnin mukaan terapeutoissa muualla.

Asukkailla on hälytysranneke, jolla he voivat tarvittaessa kutsua apua. Yksi asukas soittaa avun puhelimella. Henkilökunnan mukaan yksi asukas haluaa ilmaista avun tarpeen huutamalla. Hänet on sijoitettu hoitajien toimiston viereen, ettei hän häiritse muita asiakkaita.

Oivassa järjestetään asukaskokous kerran viikossa. Kokouksessa kysellään kuulumiset kaikilta ja kerrotaan tulevista tapahtumista. Henkilökunnan mukaan asukkaat pystyvät vaikuttamaan moniin asioihin ja tekemään aloitteita. Toiveet voivat liittyä esimerkiksi ruokailuun (pitsaperjantai tai haetaan ruokaa nakkioskilta tms.). Toimintayksikön oma valvontasuunnitelman mukaan vammaispalveluissa tullaan toteuttamaan 3 kk välein asukas- ja omaistyytyväisyyskysely, josta tulee yksikön laatuindeksi. Mehiläisen hoivapalveluiden laatua mitataan säännöllisesti toteutettavalla laatuindeksikyselyllä.

Henkilökunnan mukaan talon suljettu sisäpiha on kovassa käytössä varsinkin kesällä. Oivan asukkailla on mahdollisuus ulkoilla talon esteettömällä sisäpihalla. Sisäpihalla on myös tupakointipaikka. Pihalla voi myös esimerkiksi grillata. Oivan ympäristöstä löytyy myös puistoja ulkoilua varten.

Kuva 1. Louhelantien yksiköiden sisäpiha ja etualalla Oivan tupakointipaikka

Mehiläisen Louhelantien yksiköissä oli tarkoitus järjestää eduskuntavaalien laitosäänestys 4.4.2019 klo 10.00 – 11.30. Vaalivirkailijat ovat talossa sovituissa yhteispisteissä yleensä tarvittavan ajan. Äänestyksestä ilmoitetaan asukkaille henkilökohtaisesti ja yksikön ilmoitustaululla. Jos asukas haluaa, niin vaalivirkailijat voivat suorittaa vaalitoimi-

tuksen asukkaan huoneessa. Kukaan asukkaista ei ole ilmoittanut haluavansa käydä äänestämässä ennakoäänestyksessä tai varsinaisena vaalipäivänä. Henkilökunnan mukaan tämäkin onnistuu, jos asukas haluaisi lähteä äänestämään esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan kanssa.

3.3 Henkilökunta

Yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan toimintayksikössä tulee olla riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja varusteet sekä toiminnan edellyttämä henkilöstö. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä palvelujen tarpeeseen ja asiakkaiden lukumäärään nähden. Lain esitöiden mukaan (HE 302/2010 vp) myös henkilöstöä koskevat vaatimukset määräytyvät toimintayksikön tarjoamien palvelujen mukaan. Mitä intensiivisemmästä palvelusta on kysymys sitä suuremmat vaatimukset kohdistuvat henkilöstön määrään ja ammattitaitoon.

Valviran rekisterin mukainen henkilökuntamäärä (kokoaikainen työntekijä) on Omakoti Oivassa: Hoito-, kasvatusta- ja kuntoutushenkilöt 8,00; Hallintohenkilöt 0,80; Tuki- ja muut henkilöt 1,20, joista ostopalveluja 0,60; Yhteensä 10,00. Näin ollen hoitajamitoitus on 0,8/asukas. Toimintayksikön omavalvontasuunnitelman mukaan kuntasopimuksilla (Vantaa) voi olla sijoitettuna myös asukkaita, joilla mitoitus on 0,9/asukas.

Yhdeksän viikon tarkastelujaksolta saatujen työvuorolistojen (toteutuneet työvuorot) perusteella näytti siltä, että Oivan hoitajamitoitus on ollut niukkaa. Oikeusasiamiehen kanslian laskelmien perusteella 28.1.2019 – 31.3.2019 välisellä ajanjaksolla hoitajamitoitus oli keskimäärin 0,73 / viikko. Lisäksi kiinnitettiin muun muassa huomiota siihen, että joidenkin hoitajien työvuorot ovat olleet varsin pitkiä.

Mehiläiseltä saadun selvityksen mukaan Omakoti Oivan toteutunut hoitajamitoitus on alkuvuodesta jäänyt toimiluvan alle johtuen työvoiman saatavuuteen liittyvistä haasteista. Selvityksen mukaan tilanne on saatu korjattua kevään aikana. Selvityksessä todetaan, että Oivassa henkilökunnan kanssa tehdään paikallinen sopimus, jonka jälkeen henkilökunta voi tehdä pidempiä työvuoroja. Jokainen työntekijä voi itse valita, haluaako tehdä paikallisen sopimuksen.

Saaduista työvuorolistoista ilmeni myös, että lauantaina 30.3.2019 klo 13-14 välisenä aikana yksikössä ei ole ollut paikalla yhtään hoitajaa. Samoin vaikutti olevan 30.3.-31.3.2019 välisenä yönä klo 03-04. Mehiläiseltä saadun selvityksen mukaan työvuorokirjauksissa 30.3 on virhe klo 13-14 välillä. Selvityksessä todetaan, että Omakoti Oivassa asukkaat eivät ole koskaan ilman henkilökunnan läsnäoloa ja kyseisenäkin päivänä henkilökuntaa on ollut työvuorossa kyseisenä aikana. Yövuorossa 30-31.3.2019 on myös työvuoro-ohjelmasta johtuva virhe. Kyseisenä yönä siirryttiin kesäaikaan. Tämän vuoksi työvuoro-ohjelma näyttää, ettei työntekijä olisi ollut työssä kyseisenä aikana.

Saadun tiedon mukaan yksikössä työskentelee keskimäärin aamuisin 3 hoitotyöntekijää, iltaisin 2 hoitotyöntekijää ja yöllä yksi hoitotyöntekijä. Yövuoro kestää aina 10 tuntia 30 minuuttia. Sairaanhoitajat eivät tee yövuoroja. Saadun tiedon mukaan Oivassa ei ole tällä hetkellä tiimivastaavaa. Oivassa työskentelee ajoittain myös sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita (esimerkiksi ammattioppilaitos Varian opiskelijat vetävät erilaisia vapaa-ajan ryhmiä).

Työntekijät työskentelevät vain Oivassa, eivätkä muissa Louhelantien yksiköissä. Aikuisten yksiköiden välillä on olemassa hoitajahälytysjärjestelmä, jolla voidaan hätätilanteessa kutsua apua toisesta yksiköstä.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan työntekijöiden vaihtuvuus yksikössä on ollut vähäistä. Myös sijaistavat keikkalaiset ovat pysyneet talossa. Tämä edistää myös asukkaiden tarpeiden mukaista avustamis- ja hoitotyötä, koska henkilökunta tuntee hyvin asukkaat. Myös kuntien sosiaalityöntekijöiden kanssa on helpompi toimia, kun toimintatavat ovat tuttuja.

Henkilökunnalla on saadun tiedon mukaan mahdollisuus päivittää osaamistaan ja osallistua halutessaan täydennyskoulutuksiin. Henkilökunta on ollut mukana esimerkiksi Mehiläisen yhteisohoidon koulutusohjelmassa.

Oikeusasiamiehen toimenpiteet koskien henkilömitoitusta ilmenevät kohdasta 4.

3.4 Itsemääräämisoikeuden edistäminen ja rajoitustoimenpiteitä koskeva päätöksenteko

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan yksikössä joudutaan rajoittamaan hyvin vähän asukkaiden itsemääräämisoikeutta. Tämä johtuu osittain asukkaiden heikosta liikunta- ja toimintakyvystä. Esimerkiksi haastavasta käyttäytymisestä aiheutuvat tilanteet kyetään ratkaisemaan sanallisesti ilman fyysistä rajoittamista, kuten kiinnipitämistä. Haipro-ilmoituksia (työturvallisuus ja potilasvahingot) tehdään harvoin.

Joillain asukkailla on sängyn laidat ylhäällä, mutta moni pystyy antamaan tähän suostumuksensa. Yhdelle asukkaalle on laitettu patjat lattialle sängystä putoamisen vuoksi. Joskus aiemmin eräällä asukkaalla on ollut hygienihaalari lääkärin määräyksestä. Tällä hetkellä haalareita ei ole käytössä. Vartijat tekevät sovitut kierrokset päivittäin yksikössä. Vartijat eivät puutu hoitotyöhön, vaan turvaavat tarvittaessa henkilökunnan ja asukkaiden turvallisuuden.

Oiva on päihteetön yksikkö. Tupakalla saa käydä sisäpihalla varatulla alueella yksin tai avustettuna. Tulentekovälineet säilytetään toimistossa turvallisuussyistä. Saadun tiedon mukaan eräälle asukkaalle on luvattu saattohoitotilanteessa yksi olut illassa, eli inhimillisiä poikkeuksia voidaan tehdä, kun kysymys ei ole päihtymistarkoituksesta.

Yksikössä on hiljaisuus kello 22-07 välisenä aikana. Vierailuaikoja ei ole ja asukkailla käykin melko paljon vieraita. Tarkastushetkellä kolmella asukkaalla oli vieraita. Periaatteessa asukkaalla saa käydä myös yövieraita. Yövieraita ei ilmeisesti kuitenkaan ole ollut, eikä vieraiden kanssa ole ollut mitään ongelmia.

Oivan ulko-ovet ovat lukossa. Muutamalla asukkaalla on kulkulätkä (avain) ja he saavat lähteä yksin tai avustajan kanssa ulos. Monet asukkaat tarvitsevat vaikean liikuntavamman vuoksi muutoinkin aina toisen henkilön mukaan ulos lähdettäessä.

Kuva 2. Oivan ulko-ovessa oleva lappu

Henkilökunnan edustajan mukaan hoitotyöntekijöillä on aikaa vastata asukkaiden tarpeisiin. Esimerkiksi ruokailussa on aikaa avustaa. Ruokailuajat eivät ole aina minuuttiaikataululla, vaan päivärytmiä voidaan elää asukkaan oman tahdin mukaan.

Kaikki asukkaiden lääkkeet säilytetään lukkojen takana toimistossa lääkehoitosuunnitelman mukaisesti. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan lääkehävikkiä ei ole ollut.

Muutamalle asukkaalle on määrätty yleinen edunvalvoja taloudellisten asioiden hoitamista varten. Osa asukkaista käyttää pankkikorttia, osalla on käteistä rahaa. Lompakot säilytetään henkilökunnan toimistossa lukitussa kaapissa. Mikäli henkilökunta avustaa rahan käytössä, kirjanpitoa pidetään tietokoneella. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan rahojen käyttöön liittyen ei ole havaittu väärinkäytösepäilyjä.

Yksikössä on käytössä erilaisia asukkaiden tulkitsemista helpottavia kommunikaatiomenetelmiä (esimerkiksi kuvakommunikaatiota ja Lightwriter, joka on kommunikoinnin apuväline, joka muuntaa kirjoitetun tekstin puheeksi).

Tarkastuksella asukkaiden itsemääräämisoikeudesta keskusteltaessa kiinnitettiin huomiota siihen, että oikeusasiamies on laillisuusvalvontaratkaisuisaan korostanut, että henkilön perusoikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan silloin, kun rajoituksen käyttö perustuu lakiin. Lisäksi rajoituksen tulee olla välttämätön sekä suhteellisuus- ja tarkoituksenmukaisuusperiaatteen mukainen ollakseen sallittu. Rajoitusten käytössä on keskeistä rajoitustoimenpiteiden rajattu käyttöaika.

Saadun tiedon mukaan Omakoti Oivan asukaskunnassa ei ollut tarkastushetkellä erityishuollossa olevia kehitysvammaisia henkilöitä, joiden kohdalla voitaisiin soveltaa kehitysvammalain rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevia säädöksiä.

Suomessa ei ole yleistä rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksiä koskevaa lainsäädäntöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tämä merkitsee, että sosiaalihuollon hoitoa, hoivaa ja huolenpitoa antavissa toimintayksiköissä rajoitusten käyttäminen ei siis ole sallittua. Vain hyvin poikkeuksellisesti voivat rikoslain hätävarjelua tai pakkotilaa koskevat säännökset tulla sovellettavaksi.

Sosiaalihuollon ja hoidon toteuttaminen on tehtävä lähtökohtaisesti aina yhteisymmärryksessä asiakkaan tai potilaan kanssa. Asiakkaan tai potilaan tahdon selvittäminen on tehtävä siten kuin sosiaalihuollon asiakaslaisissa ja potilaslaissa on säädetty. Jos henkilö ei kykene osallistumaan palvelujensa suunnitteluun tai ymmärtämään vaihtoehtoja taikka päättämään hoidostaan, hänen tahtonsa ja etunsa selvittämiseksi tulevat sovellettaviksi asiakaslain 9 §:n ja potilaslain 6 §:n säännökset henkilön mielipiteen selvittämisestä laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen henkilön avulla.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on korostettu, että rajoitustoimia koskevan lakiperustan puuttuessa, lähtökohtana tulee olla henkilön tilanteen ratkaiseminen muilla keinoilla kuin rajoitustoimenpiteillä. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi yksilöllinen palvelusuunnittelu, ennaltaehkäisevät menettelyt ja kehittämistyö sekä yksittäistapauksessa tehtävät kohtuulliset mukautukset. Ensisijaisena tavoitteena tulee aina olla asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen.

3.5 Yksikön tilat, esteettömyys ja yksityisyys

Louhelantien yksiköille tarkoitettulla parkkipaikalla oli invapysäköintiin tarkoitettuja parkkipaikkoja. Reitti parkkipaikalta yksikön ulko-ovelle oli esteetön. Tarkastetut tilat olivat esteettömiä liikkumisen näkökulmasta. Yksikön valaistus oli riittävä. Oivassa on yhteinen tilava ja esteetön oleskelu- ja ruokailutila. Alakerrassa sijaitseviin talon yhteisiin tiloihin, kuten ruokasaliin ja saunatiloihin, pääsi esteettömästi hissillä.

Kuva 3. Yhteinen oleskelutila

Jokaisella asukkaalla on oma vuokra-asunto (huone), jonka asukas saa sisustaa haluamallaan tavalla. Tarkastajat vierailivat kahden asukkaan kodissa. Asukkailla voi olla huoneessaan esimerkiksi televisio, piano ja omia hyllyjä ja henkilökohtaisia tavaroita.

Kuudessa Oivan asunnossa on oma wc- ja suihkutila. Neljässä huoneessa on jaettu wc- ja suihkutila toisen asunnon kanssa. Wc- ja suihkutila oli kahden asunnon välissä niin, että asunnoista pääsee suoraan kyseiseen tilaan. Henkilökunnan mukaan jaetut wc- ja suihkutilat eivät aiheuttaneet ongelmia, koska kaikki asukkaat tarvitsivat apua henkilökohtaisissa toimissaan, eikä wc:hen tai suihkuun näin ollen menty samaan aikaan.

Tarkastajat pitivät kodinomaisen asumisen järjestämisen ja yksityisyyden suojan turvaamisen näkökulmasta puutteena sitä, että kaikkien asukkaiden henkilökohtaisissa asunnoissa ei ollut omia wc- ja suihkutiloja. Oman wc- ja suihkutilan tarve korostuu etenkin pitkäaikaisessa asumisessa, mistä nyt Oivassa on kysymys.

Oikeusasiamies on aikaisempien tarkastuskäyntien yhteydessä (esim. EOAK/1376/2018) esittänyt yleisellä tasolla käsityksensä, että tavoitteena on YK:n vammaissopimuksen lähtökohdista ja yksityisyyden suojan kannalta, että jokaisella asumispalveluyksikössä asuvalla vammaisella henkilöllä olisi käytettävissään oma huone saniteettitiloineen.

Tarkastajat kokivat Omakoti Oivan sisäilman hieman tunkkaiseksi. Henkilökunnan edustajan mukaan Oivassa ei ole kuitenkaan havaittu sisäilmaongelmia.

4 TOIMENPITEET

Tarkastuksen havainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle.

Oikeusasiamies kiinnitti Mehiläinen Oy:n vakavaa huomiota edellä kohdassa 3.3 Omakoti Oivan puutteellisesta henkilöstömitoituksesta sanottuun. Omakoti Oivan hoitajamitoitus oli alkuvuodesta 2019 jäänyt

alle toimiluvassa edellytetyn määrän. Oikeusasiamies korosti, että henkilökunnan määrän on vastattava vähintään toimiluvassa ja yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa edellytettyä. Työvoiman saatavuuteen liittyvät haasteet eivät oikeuta poikkeamaan toimiluvan mukaisesta toimintayksikön henkilöstön vähimmäismäärästä. Oikeusasiamiehen huolta herätti myös joidenkin Omakoti Oivan hoitajien pitkät työvuorot, joilla saattaa olla vaikutusta hoitajien jaksamiseen ja asukkaiden asianmukaisen huolenpidon turvaamiseen.

Lisäksi oikeusasiamies kiinnitti Mehiläinen Oy:n huomiota edellä kohdassa 3.4 itsemääräämisoikeuden edistämisestä ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä sanottuun ja edellä kohdassa 3.5 wc- ja suihkutiloista yleisellä tasolla sanottuun.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään edellä ilmenevässä tarkoituksessa Mehiläinen Oy:lle ja Omakoti Oivalle. Koska Mehiläinen Oy ilmoitti oikeusasiamiehelle antamassaan selvityksessä, että henkilöstön vajauksa koskeva tilanne on saatu kevään aikana korjattua, asia ei tältä osin antanut oikeusasiamiehelle aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle, Etelä-Suomen aluehallintovirastolle ja Vantaan kaupungille. Oikeusasiamies pyysi, että lupa- ja valvontaviranomaiset seuraavat oman toimivaltansa puitteissa Omakoti Oivan henkilöstön lukumäärän riittävyttä ja henkilöstömitoituksen toteutumista.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.